

QUADERNS

=====
d'Estudis Arenyencs
=====

Núm. 9 - Desembre 2002

II

El teatre a Arenys de Mar (segle XX)

Que per molts anys continuï l'espectacle	<i>Joaquim Ponsarnau</i>
Una <i>tournee</i> pel teatre arenyenc de 1900 a 1939	<i>Gemma Sangerman</i>
Dos escriptors arenyencs i el teatre	<i>Josep-Vicent Garcia</i>
La Trinquis i Maria Castelló: dues arenyenques en el teatre de titelles de Salvador Espriu	<i>Lluïsa Julià</i>
El teatre d'Arenys de Mar a la postguerra (1939-1960)	<i>Agustí Espriu</i>
Companyies, autors i directors teatrals arenyencs entre l'any 1960 i el 2000	<i>Teresa Bertran, Agustí Espriu i Jordi Pons</i>
La rehabilitació del Teatre Principal	<i>Josep Badosa</i>
Bibliografia	<i>Mercè Cussó</i>

Edita: AJUNTAMENT D'ARENYS DE MAR

Miquel Ribugent, Francesc Casellas, Josep Girbal i Manuel Carceller.

Al vell Principal, el 12 de setembre de 1936, la companyia artística de L'Esperança representà una vegada més *Els hugonots*, amb Petronila Moriscot, Paquita Martí, Assumpta Pruna, T. Massuet, Juli Arnau, Alfons Costa, A. Roch, Antoni Peris, Josep Solà i Martí Peris, i amb direcció musical de J. Mont i Josep Mensa. El Teatre de L'Esperança també acollí teatre contemporani: *Fruita verda* (1935), de J. Millàs-Raurell, un dels autors que inicià la crítica de l'alta comèdia burgesa. Entre els programes d'aquella època també figuren moltes sarsueles, òperes i operetes a càrrec de la companyia de la societat en les quals van prendre part una bona colla d'arenyencs sota la direcció musical de Josep Mensa: *Marina*, amb versos de Francesc Camprodon i música d'Arrieta, *Molinos de viento*, amb lletra de Luís Pasqual Frutos i música de Pablo Luna, i *El dúo de la africana*, original de Miguel Echegaray i amb música de M. Fernández-Caballero. El 7 de novembre de 1937, al mateix local, té lloc una vetllada artístic-musical organitzada pel Socors Roig de Catalunya (secció del SRI) a fi de recollir diners per comprar llana i poder confeccionar jerseis per als arenyencs que lluiten al front. Es representa el drama social *La fábrica vieja*, de Lluís Millà, amb Nieves Queicedo, Manuel Sánchez, Agustín Castellà, Francisco Güell, Francisco Martínez, Benito Uleria, Manuel Querol i Luís Bestián.

Pel que fa al quadro escènic de l'Ateneu, tenim notícia que l'any 1937 escenificà la peça en un acte de Pompeu Gener titulada *Agència d'informes comercials*, i *La filla del marxant*, de Sagarra, amb Petronila Moriscot, Francesc Miquel, Llàtzer Mayola, Josep Altès, Leandre Mayola, Josep Solà, Joaquim Valls, Andreu Prat, Miquel Ribugent, Ernest M. Alsina i Carles Xena com a director; i més tard, *El carro de l'alegria* i *Gente bien*, de Rusiñol.

Entre les obres que arribaren a la Sala Mercè destaca la comèdia de Lluís Elias *Marits pecadors* (1936), interpretada per la famosa

companyia Vila-Daví, i *España en pie*, d'Álvaro de Orriols, un reportatge de la revolució representat per la Companyia Socialitzada del Sindicat Únic d'Espectacles Públics. Afegirem, a més, que la guerra no privà que la Sala Mercè celebrés la tradicional representació de *Don Juan Tenorio*, de Zorrilla. El senyor Baixeras i la senyoreta Rodríguez eren els protagonistes al costat dels senyors Miquel, Ll. Mayola, Solà, Altès, L. Mayola, Aznar, Estengre, Badia, Navarro, Massallé, Alsina, les senyorettes López, Pruna, i la popular Antònia Maynat. Alguns d'aquests noms també figuren al programa de la Sala Mercè que anuncia la celebració, el 2 de gener de 1938, de la "diada d'Ajut Català del fill del Combatent i Hospitalitzats arenyencs", al costat dels aplaudits actors Carme Sardà i Josep Torrente; les obres anunciades són *Flor de un día*, de Francesc Camprodon, el monòleg de Copée *La huelga de los herreros*, i el primer acte de l'obra *Els hugonots*. De fet, aquest és l'últim programa teatral que hem trobat dels anys de la Guerra Civil espanyola. El gener de 1939, amb el triomf del franquisme, comença un període marcat per la por, pel silenci...

Gemma Sangerman

Programa de les representacions "A profit dels Hospitals de Sang", durant la Guerra Civil. Any 1936.

Dos escriptors arenyencs i el teatre

El nostre país ha tingut sempre una important tradició de teatre. I, per tant, i com podem llegir en aquest número monogràfic, la vida teatral sempre ha estat present en l'activitat literària d'Arenys de Mar. Així, dos escriptors arenyencs recordats com ara Lluís Ferran de Pol (1911-1995) i Josep-Maria Miquel i Vergés (1903-1964)¹ tingueren en llur formació literària el teatre. En l'obra de tots dos aquest gènere ha ocupat un paper desigual. Cap dels dos escriptors és considerat per la història de la nostra literatura com a autor teatral. Tanmateix ambdós estimaren el gènere i el conrearen de forma minoritària. Pensem que foren escriptors prou polifacètics: periodisme, crítica literària, narracions, assaigs, teatre, etc. L'únic que els separà fou la investigació filològica i la poesia, que Ferran no conreà mai.

Sabem que Miquel i Vergés va ser introductor de Ferran de Pol als ambients culturals d'Arenys de Mar. La vila fou el centre de la vida literària de tots dos fins que marxaren a l'exili. El teatre en presidia les activitats. N'hi havia a la Sala Mercè —des del 1913—, al Casino Industrial, a l'Ateneu Arenyenc, a la Societat Coral l'Esperança, a la Joventut Seràfica i a l'Esport Arenyenc... La diferència d'edat entre els dos escriptors fa que Miquel siga el primer a publicar. Foren poesia i més tard teatre, els gèneres triats. Després gairebé ja no els va conrear.² Ferran, però, escrigué des del principi narració i molt després conrearia el teatre.

¹ Sobre la relació entre els dos escriptors, la vida literària comuna i l'exili compartit a Mèxic, *vid.* Josep-Vicent Garcia i Raffi, "Ferran de Pol i Miquel i Vergés: records d'una amistat literària", *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, núm. 6 (setembre 1998), p. 37-42.

² No tenim constància que Miquel escriguera cap obra teatral a l'exili. Pel que fa a la poesia, Miquel només la hi va conrear escadusserament. La seua escriptura de ficció es va centrar, doncs, en la novel·la, *vid.* T. Ferriz, "L'obra d'exili de Josep Maria Miquel i Vergés" i J. Castellanos, "Les novel·les de l'Arenys perdut", *ibid.* p. 50-57 i 68-72, respectivament.

Si ens situem a la Catalunya republicana i a l'Arenys dels anys trenta, Miquel hi funda la revista *Oreig* el gener del 1932 i compta amb el seu amic Ferran de Pol. Per a Miquel, que arribà a col·laborar a publicacions catalanes importants, aquest *Oreig* era una forma d'intervenir en la societat arenyenca. Per a Ferran de Pol era, però, l'inici d'una escriptura, el compromís polític. Hi fa de narrador, de crític literari i de cinema. Els dos escriptors hi fan comentaris polítics però també crítiques de teatre, d'art i ressenyes de llibres. La passió per la literatura anava lligada a la passió pel teatre, per l'activisme polític. Tots dos compartiren també la militància a Acció Catalana Republicana —precisament establerta en una de les dependències de la Sala Mercè, a la Riera—, tot i que Ferran té una menor presència pública com a militant.

El teatre i Miquel i Vergés

La primera mostra literària de Miquel fou *Cançons d'estiu* (1926), un aplec de 33 poemes de "to popularista amb clares influències de Tomàs Garcés i de Josep Maria de Sagarra [... i] obra de poc interès i que el propi autor no estimava gaire" segons l'opinió de Ferran de Pol.³ Aquesta poesia fou el pas primerenc per a l'escriptura teatral i per al periodisme que desenvoluparia amb tota la intensitat de seguida.⁴

Miquel i Vergés estava relacionat familiarment amb el teatre. Son pare era nebot segon

³ L. Ferran de Pol, "En la mort d'en J.M. Miquel i Vergés", *Archivo histórico y museo Fidel Fita*, circular núm. 20 (octubre 1964), p. 110.

⁴ Per a entendre biogràficament el primer Miquel, cal llegir les útils notes d'Agustí Espriu, "La vida arenyenca de Josep Maria Miquel i Vergés (1903-1939)", *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, núm. 6, p. 19-28.

del comediògraf Josep M. Arnau i Pasqual.⁵ Des de sempre, Miquel va participar en activitats teatrals. Així, Pere Nogueras el recorda "gràcil i apropiat encarnant el paper de Cupido en la sarsuela *L'amor sempre triomfa* —amb lletra del poeta arenyenc Joan Draper i música del mestre Xavier Maimí— a l'escenari del Centre Regionalista".⁶ Per tant, és lògic que el 1927 publicara l'obra de teatre en vers *Anna Maria*⁷; i s'estrenava a Arenys, en un dels locals més emblemàtics de la vila, la Sala Mercè, el 2 d'abril amb una sèrie d'actors arenyencs dirigits per Carles Xena a qui Miquel dedicà l'obra en reconeixement a la preparació d'actors i actrius amateurs. Entre el repartiment, en l'estrena de l'obra, figurava en el paper de Ramon, Francesc Miquel, germà de Josep-Maria. *Anna Maria*, situada a Arenys de Mar, barreja la fidelitat, la virtut de la fe religiosa i la crítica a la difamació social. L'acció es desenvolupa a principi del segle XIX en una casa de mariners i a l'Ermita del Calvari. En aquest últim lloc hi ha el clímax final tot pensant en els arenyencs que tenien l'ermita com un lloc de devoció, plena d'exvots mariners. Camila, de principis fermament religiosos, exclama: "La meua [fe] és molt forta en el combat.[...]Per un escapulari/ que vaig posar-li quan ens vam casar/ allà dalt a l'ermita del Calvari."

El 1929 publica l'obra de teatre en vers *El preu del silenci*⁸, que també s'estrena a Arenys de Mar i que apareix dedicada al seu amic Joan Draper. Aquesta obra torna a ambientar-se al segle XIX (1840) i en una masia rica catalana. Un argument senzill i ple de melodramatisme: Francesc torna a casa després d'un any fora i troba son germà casat amb Margarida (dona que ell estimava). Aquesta és filla d'August, antic rival de la família. A la fi del segon acte sabem que Francesc és fill de les relacions il·legítimes entre la seua mare, Adela, i August. La impossibilitat de casar-se Francesc amb Margarida ha precipitat la boda de conveniència els motius de la qual es mantenen en silenci. Tots els personatges paguen el preu del silenci. La recerca de la veritat de Francesc xoca amb la hipocresia familiar i social: "Quasi tots l'hem sentida

⁸ J.M. Miquel i Vergés, *El preu del silenci: comèdia dramàtica en tres actes, en vers*, Arenys de Mar: Tip. Occitània, 1929, 113 p.

⁵ "Encara recordo que un mes de setembre de 1932, amb l'oncle [mossèn Josep Palomer] i en Josep M. Miquel i Vergés, vàrem anar a Hostalric.[...] hi havia un doctor [...] que era afeccionat al teatre i havia muntat un grup teatral. Es dedicava sovint a representar obres dels autors catalans clàssics, que sempre tenien èxit. Va organitzar un acte d'homenatge a l'autor arenyenc Josep M. Arnau i Pasqual, i representaren, em sembla, *Dones*. Per aquest motiu va procurar que durant els entreactes hi haguessin parlaments relacionats amb l'Arnau, l'un a càrrec d'en Josep M. Miquel sobre la personalitat de l'Arnau i l'altre de l'oncle sobre qüestions familiars i relacions públiques." Jordi Palomer i Pons, "Un record d'en Josep M. Miquel i Vergés", *ibid.*, p. 14.

⁶ Pere Nogueras de Prats, *Gent d'Arenys*, volum 2, Arenys de Mar: Edicions La Copisteria, 1993, p. 171.

⁷ J.M. Miquel i Vergés, *Anna Maria: poema en tres actes*, Arenys de Mar: Tip. Occitània, 1927, 67 p.

aquesta espina:/ tots malpensem, perquè la vida és fosca/ i amaga veritats que hem de cercar-les/ rera la hipocresia de les cares."

El 1931 Miquel veu representada l'obra de teatre *El vianant*,⁹ que segons Ferran de Pol era en prosa i de "to realista força truculent, però amb algunes qualitats dramàtiques estimables".¹⁰ És estrenada per la Companyia del Teatre Novetats de Barcelona (dirigida per l'actor Carles Capdevila) el 5 de maig amb l'obra *Dos presoners i una dona* i a Arenys, a la Sala Mercè, el juny del 1931, per la mateixa companyia. Hi fou oferta la vigília del Corpus juntament amb *La corona d'espines* de Sagarra i amb l'actor J. Torrent i l'actriu Teresa Gay —filla de la vila—, entre d'altres.

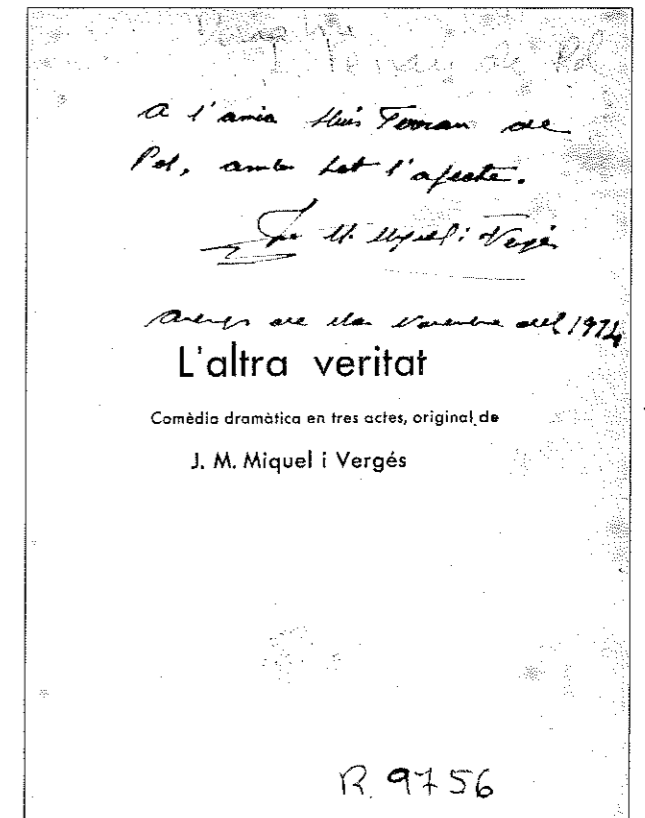
El 1934 edita *L'altra veritat*,¹¹ obra que a l'any següent obté el premi El Nostre Teatre de 1935, per plebiscit dels lectors, i que va ser estrenada al Foment Autonomista Català de Barcelona pel Quadre Escènic Mossèn Cinto i que dies després es va representar en sessió especial —organitzada per l'Associació del Teatre Selecte— al teatre Poliorama. És l'obra de major repercussió. Per exemple, fou representada a l'Argentina pel Centre Català,

⁹ Sobre aquesta obra ho desconecem pràcticament tot. Sembla que no va ser publicada i no tenim possibilitat de recuperar el manuscrit. Hem d'agrair a les bibliotecàries Mercè Colomer i Mercè Cussó la recerca exhaustiva que han fet des de la Biblioteca de Catalunya i des de la Biblioteca d'Arenys per trobar-la. Només puc anotar-hi dues coses. La primera, que era un "drama en un acte", segons la informació que ofereix la segona pàgina de *El preu del silenci* i s'hi afegeix que està "per publicar". La segona, una coincidència parcial del títol (també temàtica) en una composició poètica d'exili d'en Miquel. Així, "La veu del vianant" comença així: "Va un obscur vianant/ sota els arcs de la plaça:/ porta al darrera la mainada, esvalotant./ Mira, i somriu a un fantasma, al seu davant;/ després corruga el front, i sa mirada us glaça..." El poema és publicat a *Full Català*, núm. 8-9 (maig-juny 1942), p. 20.

¹⁰ L. Ferran de Pol, "En la mort d'en J.M. Miquel i Vergés", p. 110.

¹¹ J.M. Miquel i Vergés, *L'altra veritat: comèdia dramàtica en tres actes*, Barcelona: Tallers Gràfics Iràndez, [s.a.], 1934, 44 p. És publicada per la col·lecció El Nostre Teatre, publicació quinzenal d'obres escèniques inèdites i d'informació teatral, segons consta a la portada. És la número 17, amb data de l'1 de novembre del 1934. L'obra té un pròleg curt —"Pòrtic"— de Domènec Guansé.

per la seua companyia amateur i va inaugurar la temporada teatral el dia 5 de maig d'aquell 1935.¹² *L'altra veritat* —tot i tenint present l'inconvenient de no poder llegir avui *El vianant*— significa un aparent canvi en el teatre de Miquel i Vergés. Abandona el temps del segle XIX —època tan estudiada per ell—, deixa els personatges pobletans i també el vers... La peça es representa en uns moments que hi ha un canvi de gustos en el públic teatral. Tot i les transformacions ambientals —vida burgesa, ambients ciutadans contemporanis— Miquel reincideix en els mateixos temes. Sota un argument melodramàtic, torna a aparèixer la recerca de la veritat, la hipocresia social i les relacions amoroses il·legítimes que porten com a conseqüència un fill. Ben semblant a *El preu*

¹² Aquesta informació la trac d'una nota del diari *L'Instant* que reproduceix la revista arenyenc *Salobre*, núm. 1 (juliol 1935), p. 7. A més podem llegir-hi: "La crítica acollí favorablement aquesta producció escènica i J. Navarro i Costabella, en ocasió de la seva estrena, féu un parlament crític en el qual remarcà les característiques de *L'altra veritat*".

del silenci. Allí callen la veritat davant la societat i algunes persones; ací la veritat, la veritadera, l'altra la coneixen tots els protagonistes però se l'amagaran entre ells i davant la societat, és clar. August, personatge principal masculí del drama exclama: "Però i l'ordre social i la família, i el meu pare i tot allò que et volta, que t'oprimeix més bé entre afectes i simulacions, com ho superes?". La prosa teatral de Miquel i Vergés és efectiva tot i que alguns diàlegs no deixen de semblar-hi inversemblants.

La darrera obra teatral publicada per Miquel fou *El demà és lluny* (1936).¹³ És un text ambientat en medis burgesos "una torre d'una família rica" —s'hi precisa—, en un poble de la costa —que pot ser Arenys— i Barcelona. Els personatges són estiuiejants als dos primers actes i, al tercer, viuen l'hivern de Barcelona. És l'obra més reeixida, més completa teatralment, amb més indicacions. Els personatges són més complexos i amb més varietat que en la resta de les obres. Miquel, tot i que escriu una vegada més un drama, amb un final ben pessimista, introdueix escenes amb un to de comèdia (les reunions al Casino, al segon acte), on destaca el personatge de Donya Emília que té uns trets sainetescs. De bell nou, els temes de sempre: la hipocresia social burgesa, la recerca de la veritat, la intensitat dels sentiments amorosos... L'autor hi mostrarà el conflicte original de *L'altra veritat*: les relacions amoroses adúlteres com una alternativa a un matrimoni de conveniència obligatori. Aquí, però, els dos protagonistes, s'hi negaran. Adelaida confessa, davant la possibilitat de fugir amb el seu estimat: "La meua vida està lligada al meu pare, a la família, a la tirania del nostre món. Els remeis heroics, ja no són del nostre temps. No, Francesc, no cal ni pensar en això". Per tant, Francesc fugirà com a única possibili-

¹³ J.M. Miquel i Vergés, *El demà és lluny: comèdia dramàtica en tres actes*. Barcelona: Tallers Gràfics Iràndez, 1936, 48 p. Aquesta obra és publicada també per la col·lecció El Nostre Teatre, núm. 45 amb data de l'1 de gener. D'aquesta obra no tinc cap constància de representació, fet ben possible, perquè la guerra esclataria al juliol.

litat: "He vist la cara hipòcrita de la societat i he pressentit la pobresa. La meua vida passada no és res més que una ombra i desitjo que lluny d'ací, en un altre ambient, entre cares noves i ciutats desconegudes, l'ombra se'm farà cada vegada més tènue fins esborrar-se, en el córrer dels anys, en l'oblit més profund". Miquel escriu uns diàlegs amb reflexions pessimistes en una prosa que Ferran de Pol qualifica de "lenta i grisa [amb] uns quants embulls sense massa relleu".¹⁴

Per acabar, les obres de teatre conservades de Miquel i Vergés¹⁵ tracten sentiments individuals enfrontats a la moral acceptada per la majoria, normalment resolts a favor de la moral i això porta com a conseqüència el dolor dels protagonistes. Aquests trets són compartits, per exemple, amb el teatre de Josep Maria de Sagarra i, en part, amb la resta del teatre de l'època.¹⁶ Les obres de Miquel tenen una trama i un conflicte bàsicament amorós, sentimental amb poques tensions socials i, de vegades, se situen entre el drama i la comèdia de costums. Les obres apareixen definides en els títols com a "comèdia dramàtica" que recorden el "poema dramàtic" sagarrià¹⁷. Els escenaris són senzills:

¹⁴ L. Ferran de Pol, "En la mort d'en J.M. Miquel i Vergés", p. 110.

¹⁵ Tot i que no hem trobat els manuscrits de les obres hi ha notícia sobre la participació de Miquel i Vergés al premi Ignasi Iglésias amb *La pubilla* (1934) i *Retorn impossible* (1935), vid. Jordi Coca i altres, *La Generalitat republicana i el teatre (1931-1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre/Eds. 62, 1982, p. 49 i 66.

¹⁶ Segons Ferran de Pol, les obres primeres de Miquel són "teatre de masia amb pagesos emmitjats i pageses amb gipó i mitenes. Tots declamen uns hendecasíl·labs fàcils i sentimentals. *Agna Maria* (sic) representa aquest moment i és un bon exemple de la influència aclaparadora que el teatre en vers de Sagarra tingué sobre les obres d'aquest període.", L. Ferran de Pol, "En la mort d'en J.M. Miquel i Vergés", p. 110.

¹⁷ És clara l'admiració que té Miquel sobre l'obra de Josep M. de Sagarra perquè n'escriu: "posseeix el do de la paraula inspirada, la fecunditat poètica de la qual és gairebé prodigiosa, en escriure per al teatre ens mostra la seva virtut de domini. Tant en les comèdies com en els drames i poemes, ens fa comprendre tota la gràcia expressiva de la nostra llengua." J.M. Miquel i Vergés: "Ràdio-crònica. Avui, *L'Hostal de la Glòria* de Josep Maria de Sagarra", *L'Instant*, núm. 79 (2 abril 1935).

des de la masia catalana al saló burgès d'una casa de ciutat o de poble. Miquel estava preocupat per aconseguir una literatura realista, amb uns personatges de pensament i comportament catalans i, de vegades, el teatre català, segons ell, no ho aconseguia.¹⁸

Paral·lelament al seu treball creatiu, exerceix la crítica o el comentari teatral. Miquel, des del 1933, comença a col·laborar a periòdics i revistes de Barcelona. En *Mirador*, on va escriure entre el 26 de gener del 1933 i el 5 de març del 1936, tingué dues seccions "Les lletres" i la més minoritària "El teatre".¹⁹ També escrigué a *L'Instant* —un diari de la nit que donava molta importància a la informació radiofònica i a les estrenes teatrals—, dins l'apartat de Ràdio-Crònica o Ràdio-teatre, un comentari sobre les distintes obres que s'emetien setmanalment al programa de teatre de Ràdio Associació de Catalunya.

Després del tall dramàtic de la guerra i del primer exili, Miquel repengué la vida literària a Mèxic. Tornà a fer literatura al marge de les seues investigacions historiogràfiques. Escriu poemes solts que guanyaren l'Englantina (1942) i la Flor Natural (1957) dels Jocs Florals de Mèxic i encetà un gènere nou en la seua obra, la novel·la. Així escriu *Giratomb de vida* (també anomenada *Ressaca o Xúrria*) i *L'aventura de l'eixut* (o *Un deliri de mar*), plenes de records arenyencs, que no han estat publicades ni a Mèxic ni a Catalunya. A banda, cal recordar el fracàs de la publicació del llibre sobre Antoni

¹⁸ Per exemple, en un article sobre la comèdia catalana, referint-se a Avel·lí Artís, va escriure: "...No trobareu en les seves comèdies aquest afany d'imitació europea —jo en diria desnaturalització—, que omplia en els últims temps de llibertat literària l'escena catalana; ni trobareu tampoc, aquells rars personatges que reaccionen davant els problemes de la vida com uns homes del nord d'Europa, freds i metòdics ...", J.M. Miquel i Vergés, "La comèdia catalana Arnau-Artís", *Quaderns de l'Exili*, núm. 4 (desembre 1943), p. iii.

¹⁹ Hi tingué una polèmica amb el crític teatral, a propòsit del punt d'arrencada de la Renaixença teatral que ell atorgava a Josep Maria Arnau i no a Frederic Soler. Vid. M. Sagarra, "Pròleg" dins J.M. Miquel i Vergés, *La filologia catalana en el període de la Decadència*, Barcelona: editorial Crítica, 1989, p. 10-14.

Puigblanch que havia coincidit en el temps amb un altre de més complet d'Enric Jardí. No puc afirmar si Miquel escrigué o estrenà algun nou text teatral a Mèxic, però tot indica que no.²⁰ Des de Mèxic (d'on no va tornar a Catalunya) va lluitar per no desaparèixer del panorama literari català, però el pas del temps hi jugava en contra.

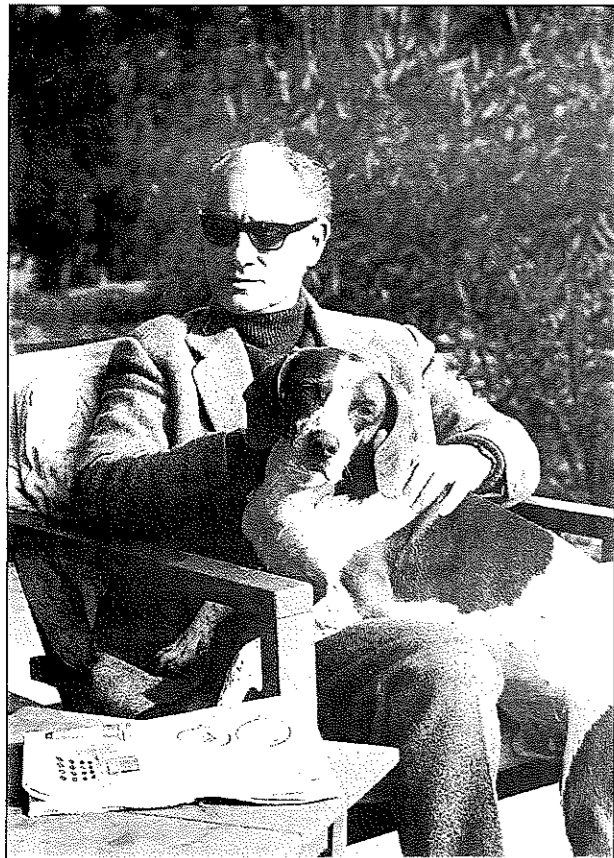
El teatre i Ferran de Pol

Com deia adés, Ferran de Pol va gaudir des de l'adolescència del clima teatral que tenia la vila. Tot i que tenim notícia d'alguna obra teatral,²¹ Ferran és conegut aviat per les seues narracions i els articles periodístics. Després del llarg parèntesi de la guerra i l'exili mexicà on la prosa, el periodisme, l'assaig i l'art centren la seua activitat,²² torna a l'interès pel teatre a la Catalunya de la postguerra. En aquell moment, esperonat per la situació literària del país i el gust per la pràctica escènica, va assistir a Barcelona, amb més o menys regularitat, a les estrenes teatrals i als cicles de teatre llatí o de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Veure teatre era una afecció que li va fer escriure alguns articles a *Tele-Estel* o *Serra d'Or* que, posteriorment, serien aplegats a *De lluny i de prop* (1972). A l'inici dels anys seixanta, Ferran de Pol i la seua dona, Esyllt T. Lawrence, amb qui compartia l'afecció al teatre, van traduir

²⁰ Per exemple, en la correspondència conservada entre Miquel i Vergés i Ferran de Pol no se cita cap obra de teatre nova d'en Miquel. Tanmateix sí que hi parlen de les novel·les inèdites. Tampoc no he vist en la bibliografia habitual sobre l'exili cap referència a representacions de les obres editades a Catalunya. Així i tot, sí que va escriure uns pocs textos teòrics, per exemple, al *Columbia Dictionary of Modern European Literature* (1947) —on fa les entrades sobre Josep Carner, Pere Coromines, Ignasi Iglésias, Josep Maria López-Picó, L. Nicolau d'Oliver, Joaquim Rubió i Ors, Joaquim Ruyra i Josep Maria de Sagarra— i l'article citat adés, "La comèdia catalana. Arnau-Artís".

²¹ L'any 1935 Ferran de Pol es va presentar al Premi Ignasi Iglésias —instituit el 1931— amb *L'asil* obra de la qual no tenim ni manuscrit ni cap referència de l'autor. Vid. J. Coca i altres, *La Generalitat republicana i el teatre*, p. 49 i 66.

²² Ferran de Pol va editar *Notas para un estudio sobre Ángel Guimerá*, Mèxic: Facultad de Filosofía y Letras, UNAM, 1948, on estudia només la poesia i els discursos de l'autor.

La corda del penjat (Siwan) (1962), una obra de l'escriptor i polític nacionalista gal·lès Saunders Lewis, editada per l'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Durant l'any 1963, es fa càrrec de la secció de poesia i teatre enregistrat de la casa editora Vergara. Entre els projectes –no acceptats– de literatura catalana tenia l'enregistrament de *Maria Rosa* d'Àngel Guimerà, per Núria Espert. També va escriure un pròleg per a l'obra *Don Joan*, de Ferran Soldevila, text que després de diversos ajornaments no fou editat. Com a testimoni de l'escriptura de programes teatrals, només he pogut localitzar el de l'obra *Homes i No*, de Manuel de Pedrolo, representada a l'Ateneu Arenyenc el març del 1968. Però Ferran de Pol no només viu el teatre com a espectador o traductor, sinó com a autor. Ell també n'ha escrit, però només ha estat una forma ocasional d'expressió. Així, va fer-ne dues obres: *Costa Brava* (1963) i *La princesa que*

vivia a l'infern (1980). Malauradament, totes dues romanen inèdites, tant editorialment com escenogràficament.

La primera obra, *Costa Brava*, degué escriure-la a les primeries dels seixanta. Responia, inicialment, a la crida que havia fet l'A.D.B. l'abril del 1958 per tal d'interessar els escriptors catalans pel teatre. *Costa Brava* va optar al premi –convocat per primera vegada– Josep Maria de Sagarra del 1963. És una obra que presenta les reaccions que uns homes i unes dones experimenten en el clima de mixtificació, avidesa comercial, vida fàcil, alliberament sexual i canvi de comportament que el turisme –“una plaga que ens ha caigut al damunt”– suposa en molts dels pobles costaners de Catalunya. L'escenari és una botiga-bar plena de *souvenirs* per a turistes situada als baixos d'una antiga casa d'un poble de la Costa Brava. És una obra realista –fins on permetia la censura– ben construïda, però amb un excés de melodramatisme, amb uns personatges massa arquetípics. Per exemple, és molt exagerada la caracterització masculista i violenta de Lau, “un professional de l'aventura de platja”. L'autor fa eixir abans de la representació, Anna, la protagonista femenina, per fer una mena de preàmbul on explica coses sobre el teatre català, el seu públic i la manera d'entendre el teatre de l'escriptor. Anna convertida en una mena d'*alter ego* de Ferran de Pol, explica que «encara que sembli estrany, *Costa Brava* no forma colla amb l'anomenat teatre d'avançada. L'autor en demana perdó. [...] La temptació que l'autor hagi pogut sentir de recordar-los que ha llegit i vist Beckett, Ionesco, o qualsevol altre autor de moda, l'ha vençuda sense esforç. Així tots plegats ens estalviarem molts malentesos. I jugarem net. [...] És una obra normal, escrita amb procediments i recursos normals. [...] I si per força haguéssim de situar l'obra, l'autor em diu que [...] segueix la tradició del Guimerà dels drames moderns.» Cal destacar que en les dues obres de teatre hi ha un pròleg inicial per

a dir davant del teló, la qual cosa és significativa des del punt de vista de la dramaturgia.

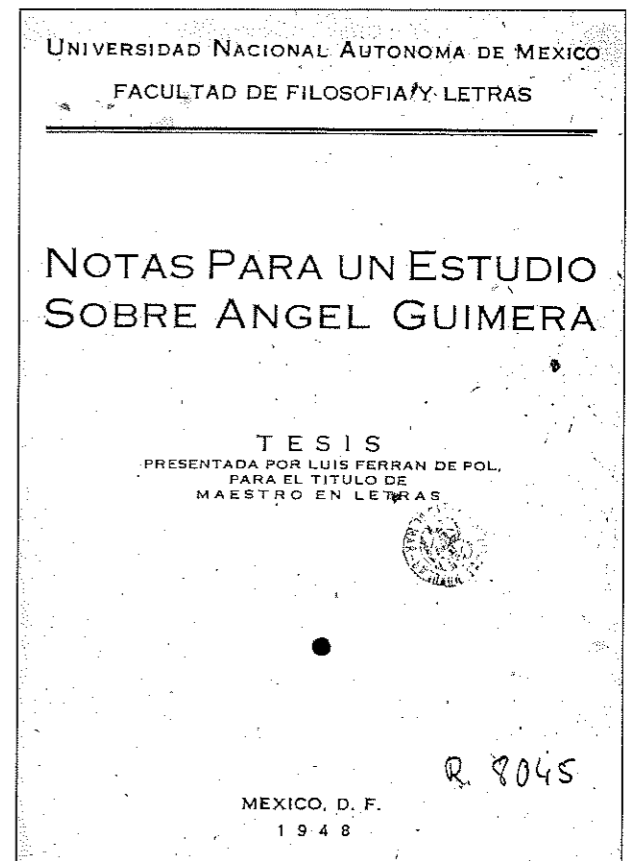
Pel que fa a *La princesa que vivia a l'infern*,²³ naix del gust per teatralitzar *Abans de l'alba*²⁴, l'obra més llegida de Ferran de Pol. La primera notícia pública és del 1980, tot i que feia anys que hi treballava. Va ser un dels textos que van participar al I Premi Josep Maria Arnau d'Arenys de Mar. Després, el 1987, va ser enviada al Premi Ignasi Iglésias de l'Institut de Teatre de la Diputació de Barcelona sense gaire èxit tampoc. *La princesa que vivia a l'infern* es basa com *Abans de l'alba*, en les llegendes del *Popol-Vuh*, però, naturalment, amb una gran llibertat de tractament i d'invenció i destinada a un públic infantil i juvenil. En els dos concursos *La princesa que vivia a l'infern* va ser, d'antuvi, desestimada, perquè recordava amb excés la novel·la o perquè el jurat no havia comprès com la història maia havia estat reduïda a motlles tan cristians, i tan acostats als Pastorets, segons alguns dels membres dels Jurats. L'obra de teatre fa una selecció de la història d'*Abans de l'alba*. Així, de les sis parts de la novel·la, Ferran de Pol només en teatralitza la meitat. El paper de l'Espurneta i el Bruixet és molt reduït, sobresurt, com era normal, el de l'Averneta i, com era d'esperar, des del punt de vista teatral pel seu atractiu, el del Gran Dimoni. Són pràcticament els mateixos personatges –amb diferent presència quantitativa i argumental–, amb les variants adients al gènere teatral.

El text té vuitanta-tres fulls, una introducció

²³ El lector interessat en l'anàlisi d'aquesta obra de teatre pot llegir “L'aportació teatral al cicle d'*Abans de l'alba*” a Josep-Vicent Garcia i Raffi, *Lluís Ferran de Pol i Mèxic: literatura i periodisme*, Arenys de Mar/Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 301-334. Aquestes notes en són un brevíssim resum.

²⁴ Hi ha diverses edicions d'*Abans de l'alba*, la primera fou de l'editorial Selecta el 1954, la darrera fou publicada per Edicions La Magrana el 1994.

i tres actes. Aquesta llargària excessiva es reforça pel caràcter narratiu de bona part de l'obra: el fet verbal, discursiu, absorbeix la major part del text, deixant l'acció –base necessària de qualsevol representació– en un lloc secundari. La riquesa verbal –indiscutible– del text, pot coadjuvar en aquesta situació. Les estructures verbals complexes, el lèxic culte, ric i popular i senzill alhora, la fraseologia sentenciosa, de vegades carregada de connotacions i al·lusions, subratllen el valor literari del text, però també la dificultat de comprendre'l en una representació que no admet, naturalment, la relectura. El text de Ferran de Pol presenta una ambivalència de gènere, tant per l'estructura i composició teatral com per les connotacions genèriques, temàtiques i sociològiques, que el fan especialment atractiu. L'obra, però, ofereix evidents desajustos entre l'escriptura i les normes convencionals de la composició de la

literatura dramàtica. El subtítol que porta l'obra en un dels dos mecanoscrits, *Narració teatral en tres jornades i una introducció*, ja és especialment significatiu pel seu caràcter indicatiu. Per exemple, hi manca, al començament del text, la llista de personatges o *dramatis personae*. Les didascàlies o acotacions tampoc no s'atenen, per diferents causes, a les convencions teatrals. Les acotacions escèniques són minses: detalls de l'escenografia i alguns objectes que fan servir els personatges. Més complexa resulta encara l'adequació entre el tema tractat, el llenguatge i el públic hipotètic al qual es dirigeix l'obra. Mentre que algunes indicacions del text i, sobretot, les opinions de l'autor fan pensar en un públic juvenil o, fins i tot, infantil, la llengua de l'obra és molt rica i elaborada, amb suggeriments i fent l'ullet al públic que no pot descodificar el que està sentint. *La princesa que vivia a l'infern* és plena d'ironies i de jocs de paraules. És un text literari magnífic amb una llengua riquíssima, però que hauria de transformar-se per a ser una bona representació, perquè, si no, està condemnat al fracàs. És, però, una obra amb moltes possibilitats.

Viure i escriure teatre

Per acabar, hem vist de forma resumida el teatre en l'obra de dos escriptors arenynencs del segle XX de vegades massa oblidats. Un gènere que tingué un paper diferent en el desenvolupament de l'obra literària de respectiva però que tenia un referent de partida clar: el teatre arenynenc que ells havien viscut d'una manera més o menys intensa. Per a Miquel, el teatre fou un gènere d'iniciació a la literatura, de gaudi d'una afeció particular i arenynenca o de participar com a protagonista en un ambient on ell feia de crític. Per a Ferran de Pol, el teatre com a escriptura li ve tard, quan ja s'ha consolidat com a narrador (amb *La ciutat i el tròpic* (1956) o *Érem quatre* (1960), per exemple). El teatre és per a ell un repte com a literat, és un desig de participar en la dramaturgia catalana contemporània o un intent de prolongar a l'entaulat l'èxit de la novel·la *Abans de l'alba*.

Aquests escriptors nostrats no han estat mai representats o no ho han estat des de fa dècades. La revisió escènica d'una obra de Miquel i Vergés o el muntatge —amb totes les adaptacions que hi calguen— de *La princesa que vivia a l'infern*, seria un bon homenatge als dos escriptors i al teatre arenynenc.

Josep-Vicent Garcia i Raffi